

ADALÉKOK A VAJDASÁGI MAGYARSÁG SORSKÉRDÉSEINEK PROBLÉMAKÖRÉHEZ

DR. BURÁNY BÉLA

I. TÁMPONTOK

1.

*Itt én vagyok itthon.
Itt én itthon vagyok.
De attól még más is itthon lehet.*

Itthon vagyok pedig ismerten valami nyolc generáció egyhelyben, Zentán, meg annak határában, a Híressor, a Buránysor, a Kisút, a Tornyos-puszta, – Felsőhegy meg az Orompart valamelyik szállásán esett születése, lefolyt élete és halála alapján. (A katonasírokat szerte a nagyvilágban nem belekalkulálva.) Egyszer, ha ráérek, kipiszkálom a még régebbi adatokat is, még mélyebbre nyúlva vissza az időben, ameddig csak az írások engedik, folytatva amit apámmal csináltattak a Szállasi-éra idején, amikor az öreg Horthyt becsukták a németek, bizonyítandó, hogy állami (városi) hivatalnok léttére nincs az ősei közt zsidó. A közelebbi ősök közül apám, öregapám, dédöregapám meg ük-öregapám kőbe vésvé is egyazon paraszt-sírban nyugszik, úgy helyezkedve mindég, hogy maradjon hely az utánuk jövőknek is.

Mindezt csak azért mondom, hogy magyarázzam: nem én vagyok a „dodjos”. (Vajdaság mai lakosság összetételét tekintve vajon milyen népességeg hány százaléka szólhat erről így, nyugodt lelkiismerettel, és mekkora hátamöggel, generációkban mérve? Magam is csak önvédelemből teszem, óriási marhaságnak tartva mindezt, hisz életem fél évszázadán keresztül az volt a természetes, hogy szülővárosomban velem együtt voltak otthon magyar, szerb, zsidó, német, tót, kisorosz, azaz rutén, ukrán, orosz, kozák, lengyel, román, horvát, szlovén, macedón, bosnyák, cseh, albán, török, háromfajta cigány, azaz magyarcigány, olá cigány meg balkáni cigány, japán ismerőseim és barátaim, meg a Faragó

Gyuszinak nevezett abbeszin „kiségeus”, gyerekkorom éktelen rossz játszótár-sa is. Hétköznapi életünket tekintve az „egymás felett” és „egymás alatt” éles járma mindig csak a hatalmi szervek rövidlátó és tömeggyilkosságokig gonosz perverzítéseiben törték a nyakunk. De akkor mindig véresre.

Szívesen mondanám, hogy a piszkosságok dandárját mindig a máshonnan jöttek csinálták, azok voltak a tömeggyilkosságok szervezői és véghezvivői is, de el kell ismernem, mindig volt köztük „idevalósi” is. A szájszélet hasító gyp-lőt is együtt tartották.

Életem folyamán rohadt dolog volt csevegni, kezét fogni és gondolatokat cserélni olyanokkal, akikről bizton tudtam, hogy az a kéz – véres. Hogy tettese volt, akár aktív is, mondjuk az egészségházzá lett hajdani Amerika Szálló pin-céjében esett gaztetteknek, aztán a hídláb feletti, vagy mondjuk az adorjáni eseményeknek . . .

2. .

*Minden ember szabadnak születik.
Európa, te céda! A kisebbségi is? . . .*

Az állam, a hatalom, a rendszer nem adja a jogokat, csak elveszi, korlátozza azt. Nem gilt hát a „Mennyi jogot! Mekkora szabadságot adtunk! . . .” vádló mondatai sora. A rendszerek, hatalmak abban mérettetnek meg, hogy velünk-született jogainkat mennyire nyirbálják meg. Ebbe a csokorba az egyéni és a kollektív jogok egyaránt beletartoznak. Nem gilt hát az sem, hogy „. . . mi kiiskoláztattunk! Hát tanulhattál? Nem? . . .” sem. Hisz milyen jagon, jogala-pon vehetné el egy rendszer bárki elől azt a jogot, hogy tanulhasson? Abból a pénzrészből és annak jogán, amit az ő jövedelméből választanak le egész életén keresztül. – Továbblépve: a munkám által, tehát az általam megvalósított anya-gi javakból például az iskoláztatásra leválasztott pénzek útját és végcélját ma-gam szeretném megszabni, mármint azt, hogy mondjuk melyik iskolaalapba, melyik kultúralapba ömöljön. Ha ez nem így van, a hatalom akaratom ellen veszi el és irányítja oda, ahova ő akarja. Szabad társadalomban ezt úgy hívják: rablás. Mert nyilvánosan, és nem suttyomban, lopva történik.

*

Magam csak ezzel a két szememmel nézhetem a világot.
Még akkor is, ha tudom: nincs olyan szem, amelyik nem kiverhető.

II. KÖRKÉP, MAGUNKRÓL

Ami a történelemlétkönyvekből rendre kimarad.

Apámmal, ketten, két élethossznyi időben megértünk két világháborút, és saját szülővárosunk állandó lakójaként megértünk még három országhatár változást is a fejünk felett. Csak magam, a rendszerváltozások sorából megértem – hetet. Emlékszem még az 1. „govori samo državnim jezikom!” mondattal fémjelezett éveire kiselemista, egyébként roppant színes gyerekkoromnak, 2. a magyarok bejövételére, 3. a nyilasok hatalom-átvételére, a német megszállásos, zsidó-elhurcolásos időszakára, 4. az oroszok bejövételére, 5. az úsztatásos s egyéb tömeggyilkosságos, aztán beszolgáltatásos évek sötét periódusára (ha személyesen nem emlékeznék eléggé, megtanítottak volna rá a dallamos szövegek, melyek szerint „Van nekem egy imakönyvem, Belenézek, hull a könnyem, Az van abba beleírva, Pozsarévác, Mitrovica . . .”, meg a Bánátról az, hogy „Sej, jaj de magos a Vármögye kapuja, Ötszáz magyart késérnek át alatta, Mind az ötszáz éggyesbe van vasalva, Sej, csörög rajtuk a partizányok lakatja . . .”), aztán 6. a Tájékoztató Iroda utáni rendszerre, 7. az öngazgatásos periódusra. Hét istent szolgáltam hát ötven év alatt. Most tanulom a nyolcadik katekizmusát. – Mindez csak akkor érdekes, ha aláhúzom: anyám itthon volt a világnak ezen a táján akkor már, amikor az a legrégebb Jugoszlávia, az az első, még ki sem volt gondolva. Ezzel nem az állam legitimitását vitatom a fejem felett. Csak a saját emberjogi legitimitásom magyarázom újra.

*

Nemrég hallottam a TV-ben az új múlt-csináló elvet, amely szerint az összes szlávok a szerbekből vándoroltak szerte, a világnak éppen erről a tájáról . . .

Nincs beleszólási szándékom. Csak kicsit zavar a sokszáz éven át élő, nyilván nem légtüres térre nőtt adat (abból a korból, amikor nemzetek elsismakolása még nem volt divat), amely szerint Botond meg Ajtony népe, a fekete magyarok, itt, e déli végeket őrizve az Al-Duna meg a Száva alatt, – bolgár törzsekkel verekedtek, akik bizánci görög szövetségben tartották az ettől a vonaltól délre meg keletre eső részeket. Meg nemrég mosolyogtatott meg az is, Belgrád „összerb” anyakönyvi kivonata körül, hogy véletlenül azt is tudom, hogy az ezertizenvalahány éves város „Belgrád” szlávok adta nevét – bolgárok adták. A város ősi magyar neve, nyilván nem véletlenül Bolgár-Fehérvár. S mert a bolgárokat nándoroknak, lándoroknak hívták, hát Nándorfehérvár. Vagy Lándorfehérvár lett. S volt, egészen Mohácsig. A bolgárok vesztét tőlünk délre a „bolgárölő” Bazileiosz görög császár Istvánnal kötött szerződése okozta, s ez a „bolgárölés” két évtizedig egyfolytában, 1018-ig tartott. Mellesleg ezek a fekete magyarok előbb görög vallásúak voltak, s csak István kényszerítette őket fegyverrel a római „egy akol, egy pásztor” karámjába, szóval bizánci kereszt-

nyek, „görög-keleti”-ek voltak, amit a szlávok sajátítottak ki „pravoszláv”-vá, pedig pl. a finnek is azok. (Az orosz úton keresztül jutott el hozzájuk a kereszténység, messze az időben.) Az általános tájékozódás kedvéért tán nem rossz, ha tudjuk, III. Béla (1173–1196) Bizáncban nevelkedett Árpád-háziaként a bizánci trón várományosa is volt. Ez is csak azért érdekes, hogy lássuk, a keleti egyház elterjedtsége a középkorban, kolostorok, monostorok vagy csak romjaik láncolata alapján se szerb találmány volt itt Dél-Pannóniában. Itt, a később besenyő, Kun, még később huszitaként eretnek-magyar, szóval egy kicsit mindig (néha nagyon is) pogány Dél-Vidéken. A nem német papok hirdette tanok „rebellis” (kormányellenes), de mindig népközeli életszemlélete jó táptalajon volt erre mifelénk mindig, olyannyira, hogy a központi hatalomnak gyakran-gyakran fegyverrel kellett szétcsapnia ezen a tájon – nem a szerbek között. Nyilván nem véletlenül. Rakásra hordva soknak látszhatott a „van”-ból összehordott, István által bevezetett tized (száz marhából 10 marha, száz lóból tíz ló évente!), különösen a régi, pogány gyakorlattal vetve össze, meg azzal, amit a nép érte kapott . . .

Az Árpád-háziak magyarság-közelsége még óvott Róma ellen is (hisz tulajdonképpen mind Vazul-származékok voltak!), Béla nem véletlenül nevelkedett Bizáncban, s Kálmán (1095–1131) sem véletlenül mondta történelmi mondatát a Magyarországon is máglyázní akaró inkuizítorok szemébe, hogy „Boszorkányok meg nincsenek! . . .”, és kísérte végig sereggel az országon átvonuló keresztéseket.

Az első nem-Árpád-házi királlyal, Károly Róberttel szakadt ránk, immár fék nélkül, az áldás, amikor a pápai adó méreteiben elérte a királylásra fordított pénzék mennyiségét . . . A boszorkányégetés meg az 1700-as évekig tartott . . .

A gazdag (és tanult!) délen nem véletlenül sorjázik az ellenállás, már Gyula, Ajtony, Thonuzóba, Kötöny idején és után (Nagy Antal, Dózsa), sok évszázadon át a nyugat felé fordult központi hatalom tartós gondjaként, messze a török elől menekülve szivárgó, később hullámokban e tájra érkező szerbek előtt is.

Ez a szivárgás, a közös ellenség által összeszorító vagy más érdekből összevert lépésű, jószomszédi évszázadok alatt természetes és magától értetődő volt. Például azokban a századokban, amelyekben Mácsva, a Macsói Bánság, hozományként is használva, hol ide, hol oda fordított háttal volt a sokáig tartó pásztorokcsapások színhelye, amelynek következtében a mácsvai sajkacsás, barna szőrnadrágos, bocskoros paraszt 1960-ban is még „Kuss-ki!”-val hajtotta ki a malacokat az ólból, s tán hajtja ma is („Znate li šta ste sad rekli?” „Pa teram ih napolje!”), a kutyának meg azt mondja: „Csibe!” Egy másik ilyen sajkacsás, szőrnadrágos, szépajúszú, mácsvai, két tehenét terelő „Nye, Sárga, nye!” szavától, Hajduk Sztánkó szülőfalujában, a mácsvai Crna Barán meg majd leestem egy bicikliről. Természetes volt mindez még azokban az évtizedekben is, amelyekben Hunyadi Mátyás Fekete Sereg-ének megdöbentően nagy százaléka a délszláv Balkánról verbuválódott.

A katolikus Bécs szemüvegén át vezetett tollú tankönyvek nevelte generációk „köztudatával” ellentétben, a „baj” nem „a negyvennyócban” kezdődött, amikor a jó király rossz miniszterei „összeveszejtettek bennünket”. Jelen volt az már jóval előbb! Amikor a vallásilag és gondolkozási módban, Szent István óta! egy kicsit (vagy nagyon), de mindig, és okkal! lázadásra hajló, s tegyük hozzá: gazdaságilag is példásan prosperáló fekete magyarokat, az idegenházi királyok által „keresztény” osztrák, cseh, lengyel irányba hajtott magyar politika és közszemlélet – felmorzsolódní hagyta. Ott, a török elleni hadviselés elején, majd közepette, előbb a Duna–Száva alatt, később felett. Egy kicsit alighanem szándékosan is . . . Vallási meggondolásból . . . (Is . . . Legalábbis áltatólag . . .) Hisz a felmorzsolódás előtt még nagyon is kézzel tapintható, nagyapai távolságban (közelségben!) égette jezsuita máglyáit a Szerémi Szigeten, Zsigmond zsoldosai segítségével Jakab, akit ezért később szentté avatott a Római Egyház, halott magyar papok kiásatott hamvait is máglyára hányatva, többek között Belcsény, a mai Beočin terén, s a Kárpátokon túlra, országon kívülre ugrasztva a Bibliát magyarra fordító Kamancot papostul (Sremska Kamenica), és – nyilván nemcsak azokat . . . Tette ezt az a „Zsigmond király, a császár” (akit „Jól fogadott István Vajda, István, kinek apja Lázár”), s aki szinte kéjelegve fejeztetett le 32 magyar lovagot a déli végekről, („Fejet nem hajtának! Süveget nem vetének . . .”). Azokat is csellel elfogatva, Karom (Sremski Karlovci) piacán lefegyverezve, s onnan Budára való hurcolásuk után.

Ezt a leckét persze, hogy nem szerette tanítani sem a Béccsel kiegyezett politika, sem az Egyház. Meg azt sem, hogy az ország fedetlen köldökét védő fekete magyarok, valószínűleg szintén nem véletlenül kialakult jellegzetességgel, – nem hódoltak. Alighanem erre mentek rá, török fennhatóság alá kerülve. Mert a török, a behódolt népeket, nem sok gyengédséggel ugyan, de élni hagyta.

A császárilag és királyilag szétugrasztott déli magyarság megüresedett házai helyét persze, hogy szívesen vette a török elől akkor még csak szivárogyva torlódo, trón-politikailag veszélytelen, lokál-politikailag jól kihasználható délszláv népesség. Jól felfogott élettér-érdekből, ha kellett aktívan is, – kéznél. (A hadjáratvesztett Hunyadi már egy Brankovics fogta el, s váltságdíj ellenében engedte szabadon.

A török elleni harc összefűzött érdekláncolatában a nagyobb csoportos felvándorlás Hunyadi hadjárataival csak fokozódott, a hazafelé tartó hadakhoz kapcsolódva, úgymond: a sereg után.

Szinte természetes, hogy a Galambóc (Golubac) várát védő, akkor már szerb helyőrség az érkező török seregnek szó nélkül adta át a várat. (Az ostromlók között több lehetett a török vazallus rokon, mint a . . .) Csak vallási különbségekért meg, a szilárduló élettérérdekkel fordulva szembe, kinek van kedve megdöglenni? . . .

Rohadtul keserves állapotok teheték lehetővé az utat, amelyik Hunyadi Mátyás híres, délszláv katonákkal teli Fekete Seregétől a „rác martalóc” (= mrtvolovac, azaz hullarabló) nevet hordó szabadcsapatok kialakulásáig vezetett! . . .

Ilyen szabadcsapatokból tömörült a Jován Nenád, azaz Cserni Jován, vagy Crni Jovan, sőt, Cár Nenád serege felső Bácskában, alkura érdemes méretekig, amíg a „Fekete Ember”-t, Szegeden jártában, felismerte egy hajdu, (hisz előzőleg lovász volt Zápolya János szolgálatában), s golyó nála éppen nem lévén, egy levett pitykegombbal oldalba nem lőtte. A személyesen kifürkészendő Szeged várát szerette volna, ajándékként vinni, Zápolyától Ferdinándhoz való párt-átálltában. A sebesülten menekvő vezért Czibak Imre huszárjai a Csíkér nádasaiban, Tornyospuszta táján érték utol. Halálán lehetett már. Komolyabb védelemre érdemtelen. Levágott fejét Zápolyához küldték, az meg lovagló pálcájával háromszor arcul ütötte. A levágott fej . . . (Egy minősítő, egyoldalú véleményformálás helyett: ugyanezt tette Miloš is Karadjordje levágott fejével. Csak jóval később.)

Csendes somolygásra késztető adat viszont, hogy a Čarnojević Pátriárkával érkező, nagyobb „seoba”-hullámot befogadó okmány egyik tételéről hogyan feledkezik meg következetesen a politika által csak meghatározott helyeken fényesre szidolozott „napi” történelem. Történetesen arról a cikkelyről, amely szerint a befogadottak, hazájuk török alóli felszabadulása után, oda majd visszatérnek . . .

A Koszovó-Metóhija-beli kolostorokat bemutató, színes, vastag, nagyon szép szerb könyv szerint, ezeket az ősi szerb földeket akkor annyira kiürítették, hogy a kolostorokban is csak egy-egy öreg szerzetes maradt. Amíg az is meg nem halt. Hogy kezdetét vegye a romosodás. Immár őriző nélkül.

*

A Bécs ellen török segítséggel is küzdő Rákóczi-szabadságharc egyik hadjárata, a természetesen aktívan is császár párti szerbség ellen, itt, a déli végeken, tehát csak folytatás. Még akkor is, ha ezt a hadjáratot a százvalahány évvel későbbi, 1848-as, 49-es szerb vérengzések „nem felejtett” előzményeként is emlegetik. Szerb részről, persze. A negyvennyolcas események egyik példájaként: az anyaországból átjött „rác”-okkal feltöltött szerbek, 1849. január 20-án „elfoglalják” a formális helyőrség által védett Zentát. Ott háromnapos szabadrablást kaptak. „Eno madjaro, ubi ga!” jelszóval azt öltek, akit akartak. E három nap „eredményeként” több mint 2.000-en haltak meg akkor Zentán. A III. 10-én megérkezett Perczelék kivégeztek 117 szerbet, akire rábizonyítható volt az aktív részvétel. (Zentán, M. Knežević (1935.) kimutása szerint, 1847-ben 2.170 szerb élt összesen.)

Jovan Djordjević naplója szerint: „Srpska je vlada u Senti trajala od 20. januara do 10. marta 1849. To je vreme bilo žalosno za oba naroda”. (Brankovo Kolo, 1900, str. 908.)

*

Tovább vezetve a térben leszűkített, beszédes mutatókat: az 1941-ben, politikai (és nem nemzeti!) alapon történt felelősségrevonás után, nyilvánosan felakasztottak hét zentait: öt zsidót, két magyart. „Mindent összegezve, a magyar fasiszták Zentán 17 éharcost öltek meg, köztük öt zsidót, tíz magyart, egy szerbet és egy németet.” (Matuska M.)

Az 1944. novemberében „megtorlásként”, jogszerű eljárás nélkül kivégezettek közül 65-ről, levéltári hulladékból megőrzött névsor is tanúskodik. Meg az érintett családok emlékezete. Az összesen „eltűnt”-nek nyilváníthatók száma 70–90 között van.

Vajdasági méretekben a múlt háború áldozatainak hely, mód és egyéb mutatók szerint is bontott kielemezése, úgy tűnik, még sokáig lehet „folyamatban”.

*

A Cseres Tibor által megírt, megfilmesített, és a szomszédos baráti országokban sokszor és sokáig forgatott „Hideg napok”, az író szerint írószövetségek közötti megbeszélésre készült. Az egyik oldalon. A „Ki-ki maga szennyését . . .” csillaga alatt.

A másik oldal adóssága napjainkig nem törlesztetett.

„Az ám!
Hazám! . . .”

III. „MI LESZ VELÜNK, KISFIAM? . . .”

*Olyan néppel, amelyik gyereket nem akar csinálni, jövőt nyerni semmiképp sem lehet. Jelent is csak véletlenül.
És az sem sokáig tart.*

Vannak dolgok, amit, azt hisszük, mindannyian tudunk. Ismerünk. Minden dohányos állítólag „tudja”, mit csinál, amikor rágyújt. Pedig ha valóban tudná, szinte holt biztos, hogy nem csinálná. A csak félig normális sem, akinek azért mégsem egészen mindegy, hogy mikor s milyen körülmények között fog „megdögleni”. Az más kérdés, hogy nem szereti tudni. Egész a neurasthaeniás felhangig a fintorgásban. A beérkezett büntetést azért mind a „mért pont én?! . . .” kétségbeesett lázadásával veszi át. Pedig állítólag tudta, mit vállal, s hogy az csak természetszerűleg következik be.

Egy-egy nép, népesség, vagy népcsoport vitálstatisztikai mutatóiból alakult, korcsoportszerinti felépítése, mind a hétköznapi, mind a hosszabb léptékkel mért életének úgyszólván minden megnyilvánulásában jelen lévő realitás, az „alapfokú jelleg” meghatározó jelentőségével. Egy nemzet korcsoport szerinti megoszlását tükröző korpiramisa, statisztikai életfájának, a korfájának az alakja rengeteg szempontból beszédes, egészében, véve egy rátekintéssel is, vitalitás mutató.

E piramis, vagy korfa egyik felén a férfiak, másik felén a nők mutatói sorjázanak egymás fölé, úgy, hogy a legelső ág a nulla éveseké, azok százalékos részvételét mutatja az össz férfi, illetve a másik oldalon az össz női lakosságszámában. Felfelé a következő ág az egytől két éveseké, aztán a kettőtől három éveseké, s így, felfelé haladva, a 100, vagy még több éves legöregebb korcsoportok egyre rövidülő százalékat mutató ágaival alakul a piramis hegye.

Azoknak a nemzeteknek, népcsoportoknak, amelyeknek a korcsoportpiramisa széles alapokra épül: jövője van. Azoknak a népességeknek, amelyek piramisa hasáb alakú, – történelmük van. Akár a falra is akaszthatják, vagy tükrük elé, mert a valós, az életés élet törvényei szerint – mennek ki a divatból. Lassúbb, vagy sebesebb kihalásra ítélték magukat, saját fajtájukat, más nemzetekre, népcsoportokra hagyva, hogy helyüket elfoglalják a földkerekségen, annak azon a részén, amelyen laktak. Ezt a jelenséget hívják úgy, hogy „fehér halál.”

A piramis aljának, alapjának a beszűkülése erről, mint tendenciáról beszél.

Egy-egy háború életvesztésegei, amelyek rendszerint és első sorban épp a regeneratív korcsoportokat, a népesség újratermelésére hivatott egyedek sokaságát érintik, hisz legtöbbször azok pusztulnak el, általában tartós „kimarások” formájában rajzolódnak e piramis külső körvonalain. Ezek a kimarások az évekkel lassan haladnak felfelé, amíg az érintett generációk megmaradt részének megöregedésével és elhalálózásával ezt a rajzolatot a népesség egészen ki nem növi.

Az elvándorlások, kivándorlások is ilyen „kimarás” jellegűek, ugyancsak fokozott értékkel. Általában a vitális, a fiatal, a sorsukkal meg nem elégedett egyedek és csoportok kelnek útra (elsőként), akikre várt volna a rájuk eső újranépesítés mellett, a gazdasági, a kulturális, és minden egyéb szempontból fontos nemzeti, népességi, közösségi érdekvédelem. Ez helyett, a közösség vesztésglistáján negatív előjelű tétellé vállva, gyakorlatilag szökevényként, mindezt a feladatot más, idegen népességekben érvényesítik majd. A tipos esetekben szűkebb, vagy tágabb hozzátartozóik sorát utólag szokták maguk után húzni. Mindez, különböző vidékeken különböző előjellel, egy-egy országvezetés célja is lehet . . .

A nemzet, vagy népesség vitálstatisztikai alapja a természetes szaporulat, az ezer lakosra számított élő újszülöttek száma évente. Amellett, hogy ez, a közösségek leglényegesebb B I O L Ó G I A I mutatója G A Z D A S Á G I jelentősége is óriási. A korpiramis középső része tartja el, ugyanis, mind az

alatta levő még nem, mind a felette levő már nem munkaképes részét a közönségnek. Azok a népeiségek, amelyeknek korpíramisa széles alapú, minden új esztendővel növekvő számarányú, új és új, munkaképes korosztályokat, szabad munkaerőt robbantanak bele a közösség életébe. Ezek munkába állítása a politikai és gazdasági rendszerek feladata. Természetes közösségi érdek, hogy a nemzeti jövedelem megvalósításában aktív részesként, a közösség gazdasági előrehaladását gyorsítsák. Ha a gazdasági és politikai rendszerek erre bármilyen oknál fogva nem képesek, a rendszer a népesség előrehaladásának fékezőjévé válik. (Az hát a változtatni való . . .) A halmozódó számú munkanélküliek belső feszültséget szülnék, a megalkuvási lehetőségek százféleségével tarkítottan, vagy pedig a hatalomtartók arra kényszerítik az általuk vezetett népességet, hogy az, generációkat, generáció részeket, kivándorlásra termeljen. Annak minden negatív hatásával a közösségre nézve. A történelem tömegvándorlásai, az útrakelt népességek egy helyen való letelepedése, új élettérhódítása, mint ahogy a történelem folyamán is volt, napjainkban is csak fegyverrel legyőzhető érdekelletétekbe ütköznek. Az új hazában való biológiai elszaporodásuk, entitásuk megtartása mellett, egészen más kérdés. (Mint pl. a néger kérdés Amerikában.)

Ha a természetes szaporulat gazdasági kérdés, akkor az abban a pillanatban P O L I T I K A I kérdés is. Minden ország politikai vezetése minden korban rajta tartja a szemét a természetes szaporulat mutatóin. Kitűzött céljaitól, s a mutatók tartalmától függően, vagy mosolyogva hallgat, vagy ilyen vagy olyan intézkedésekre kényszerül.

– Hitler plakátraírva mondta ki: a németiség szaporodása hatalmi cél is. „A németiségnek élettérre van szüksége!” Hozzá kidolgoztatta a németiség felsőbbrendűségéről szóló fajelméleti teóriát. (A magát kiválasztott népnek tartott zsidósággal természetszerűleg is összeütközésbe került. A számottevő anyagi javak felett való rendelkezés problémakörét elválaszthatatlanul belekalkulálva.)

– Csauseszku, 2000-ig negyvenmillió románt szeretett volna céljai vitorlájába fogni. (A szigorúan tilos abortusztvörvények elképesztőnek ható büntetésrendszerében, mondják, akkor egy doboz jó prezervatív-gumiért, rossz gépkocsikülcsőjét akár Mishelin-re is kicserélhette, sunyítva hozzá egyet, az élelmesebb vajdasági. A legszigorúbb titoktartás mellett, persze. Egyébként . . .)

– Az ötvenes évek orvosi egyetemlein iskolapéldának számított a két háború közti francia példa. Az erősen csökkenésnek indult mutatókat az ország vezetése kedvezményekkel akarta egyensúlyba billenteni. Andrija Štampár előadásai szerint, (akinek képmása később bélyegre is került), egy ötgyerekes hadnagy fizetése egy gyerektelen tábornokéval vetekedett. (Európa mosolyától kísérve.)

– A magyar társadalom (főleg polgári rétege) által, a szocializmus évei alatt is, ma is, közútáttal és hangos gyűlölettel emlegetett „Rattkó korszak” abortuszellenes rendelkezései következtében, a hirtelen felduzzadt gyerekszám problémahullámban kísérté végig e generációk növekedését az óvodás- és is-

koláshelyek lépcsőin, fel, egész a munkahelyigény kiélesedéséig. Az izgalmas benne az, hogy ez így volt akkor is (és annak ellenére is), amikor szinte állandó volt az üzemek ajtaján a kiírás: „ilyen meg ilyen munkaerőt azonnal felveszünk.”

A későbbi magyar kormányok segítő, úgymond: stimuláló intézkedésekkel próbálták megállítani a népesedési helyzet nagyon rossz mutatóit. A Vajdaságból, ahol 75 nap, aztán 100 nap, aztán egy év lett a szülési szabadság, az asszonyok számára elérhetetlen álom ma is a három éves szülési szabadság. És mindez a gyerektáplálékok, gyermekruhák, kiscipők árának állami dotálása mellett. (Ismét csak ennek következtében, a gyerekcuccot jobbra odaát szereztek be a vajdasági kis- és nagymamák, nemzetiségre való különös tekintet nélkül.) A helyzet mégis, az európai ranglista legalján, legfeljebb stagnált.

(Tán jellemző fényt vet e komplex helyzetre és álláspontokra egy felidézett beszélgetés, ami a Budapesti Egészségügyi Minisztériumban esett, valahol az 1970-es évek derekán.

A beszélgetés, összetolt asztalok mellett, kávécsészék felett folyt, közös út előtt, egy tudományos gyűlésre, – meghívott státusban, egy szakmai téma kapcsán.

A téma keresetlenül terelődött a populációs politika kérdéseire. A tájainkon állandóan élen álló gondolatok természetességével vetődött fel:

– Tényleg! Hogy engedhetitek meg magatoknak, hogy a magyarság Európá utolsó, legalsó lépcsőin botladozzon a populációs újratermelődés terén?

Sok kéz nyúlt egyszerre a kávécsészéért. Aztán a vendégnek kijáró tisztas, de a kénytelenség melléköngéjével a hangszínen jött a visszakérdés:

– Mért? Hát hol vannak Európában ekkora kedvezmények? . . . Három éves a GYES! Meg a rengeteg egyéb állami segély . . .

– Igen, de . . . Itt van ez a GYES! . . . Adott formájában mintha csak az lenne a célja, hogy elvegye, vagy csak tompítsa a politikai élet annak a ténynek, hogy a magyarság ott van a ranglista alján . . . Mintha nem „megoldani” akarna! . . . A GYES-en lévő kismamák, országos szinten, valami 2000 forintot kapnak a szülési szabadság egész időtartama alatt. Ez egy gyenge, mondjuk egyetemista megélhetőségi átlag. (Volt akkor!) Azok az asszonyok, akik ennyiit, vagy ez alatt keresnek, azoknak érdemes ennyiért otthon maradniuk. Az ötszörösét is megkereső asszony meggondolja, hogy ennyiért otthon maradjon-e. Mintha nem az lenne a cél, hogy az egész magyarság részt vegyen az ország újránépesedésének állandó folyamatában . . . Ez a törvény nem növeli tudatosan, szándékosan, a szociálisan veszélyeztetettek számát? . . .

Az orrok egyre mélyebbre süllyedtek a feketekávé csészékbe. A bőr, valahogy úgy feszült az arcokon, mint amikor egy családban, egy vendégként betévedt, a család üdvöskéjére hangosan kimondja: „Ez a gyerek debil. Mért nem kezdetek vele valamit?”

S akkor, az összetolt négy asztal túlsó feléről egy hang, csak úgy, az asztal fölé azt mondta:

– Tudod, nem is olyan régen még, az egyik miniszterünk azt mondta: „Aki pedig ezt a kérdést nagyon feszegeti, meg kell vakarni, nincs-e benne valamilyen Horthysta beütés . . .”

A két kézzel visszafogott kantárszárú visszakérdő mondat hangja szelídségében hordta egyik erejét:

– És senki sem vakarta meg, hogy őbenne milyen beütés volt a domináns? Mert hogy ez nem magyarság érdek, az ugye szakmabeliek közt nem szorul magyarázatra? . . .

Az asztal másik oldaláról jött a felmentő témarészlet:

– Te! A szociális problémáink tényleg növekvőek! A cigányság száma egyre nő! Azoknak tényleg kifizetődő állami pénzen szülni láncrendszerben . . .

Aztán, minden esetleges további feszültséget feloldandó, a cigány-storyk következtek erre a témára, falukról, amelyekben a cigánygyerekek veszik át iskolatérben a falu iskolájának szinte egész épületét, meg a ginekológus asszonyról, aki egyik falu cigánynegyedébe ment ki kontracepciós előadást tartani. Amíg az egyik öreg cigányasszony fel nem kelt, s a szaporaság erejének öntudattá kristályosodott hangján nem mondta:

– Doktorné! Tuggya mit? Ircsa maga a maga fajtáját, bennünket még hagyjon nyugton!

Később, már a gépkocsi izoláltságában alakult a magyarázat:

– Komoly erejű orvosi érdekcsoportok meg tudták győzni Rákosit, hogy a privát praxis szükséges, egy olyan korban, amikor az nem ment mindenütt simán. Nálatok sem. Ez valóban tartotta országon belül a minőség-szintet, magad is tudod. Hogy ebben a levegőben, más témában, a magyarság érdek a politikai érdek árnyékában mozog, azon meg ne csodálkozz! . . .)

Az országok, világrészek népesedési mozgása egy V I L Á G M É R E T Ű P R O B L É M A K Ö R részei, nem mindenütt egyforma előjellel. Kínában a plusz-reprodukciónak még az évi 20 millió körül mozgott. Tapintásközelbe hozva a számok mondandóját, egy „elvont” példával élve: „ha egy isten egy csapással kiirtaná a teljes régi Jugoszláviát, mind a 20 millió lakosát, egy év múlva, ugyanekkora lakosságszámmal . . . csak más fajtával . . . Az Egyetemes Emberiség számbéli alakulásában ugye nem volna számottevő változás? . . . Vagy mégis? . . .”

Indiában, s Afrika nem egy országában, a termelési eszközök fejlettségi fokához mért túlszaporodás miatt, az évente néha többszáz ezres éhhalál, szinte belekalkulált része a vitálstatistikai mozgásoknak. – Az utóbbi évtizedben, a központos hatalmú Kínában, a radikális megoldások okozzák a családi tragédiák sorát. Ha az engedélyezett szülés nem hoz fiú örökösöt, évszázadok óta számontartott, híres családok vannak névfolytatás-megszakításra ítélve.

A szétbomlott Jugoszláviában az ország népességének szaporulatát elsősorban a mohamedán lakosok adták.

N É P E G É S Z S É G Ü G Y I szempontból: a népeségek korcsoportok szerinti összetételétől függően, a gyerekgyógyászati, vagy a gerontológiai túlsúly hatalmas különbségei közt nagy a variációs lehetőség.

Ha a korfa piramisának az alapja adja a népesség túlnyomó többségét, a K Ö Z É L E T N A P I G O N D J A I, az óvodák, az iskolák befogadó képességei, a dolgozók gyerekeinek, lehetőleg munkahelyközeli ellátottsága, a gyermekruhák árának alakulásai köré csoportosulnak. Ha keskeny bázisú, hasáb alakú ez a korfa, ez a „piramis”, az újságokban megjelenik a nyugdíjasok oldala, a közvéleményt a „napos ősz”, a hol, a hogyan tisztes módon meghalni problémái foglalkoztatják . . . (Mintha ismerős lenne valahonnan . . .)

*

A fehér ember társadalmának az alapját az 1+1-es, egy férfiből és egy nőből álló „sejt” képezi: „a család” néven. Erre van állva a társadalom két igen fontos pillére: „a kereset”, (a családi jövedelem), és „a lakás” is. Az 1+1-es alapsejttel kapcsolatban jegyezzük meg: nem mindenütt van így a világon, s nálunk sem volt mindig így. A fehér embernek eme egyedül üdvöztőnek tartott társadalmi felépítését tulajdonképpen a héber hitből kivált keresztény vallás és a magán-tulajdon együtt igazította mai állapotába. A házassággal „szentesített” 1+1-es viszony: társadalmi felépítmény tehát, és csak részben biológia. Az 1+több, a több+1, a több+több szexuális és/vagy családmodelljei, teljességükben vagy rudimenáris alakban ma is előforduló életformák a földkerekségen. Vitálistatiztikai erejüket illetően, azaz biológiailag, általában a mienktől nagyobb prospektív potenciával bírnak. Valljuk be töredelmesen: korunk szexuális életében az 1+1-es életforma a statisztikai véletlenek kategóriájába sorolható. Az egy élet alatti szexuális partnerszám, sokminden függvényekénti alakulásban és egyedenként nagy tarkaságban, erről is, meg arról is, kívül van ezen a kereten.

(Az 1+1-be kényszerítő társadalmi rendekben elsőrendűből sokadrendűvé degradálódott az élet egyik legnagyobb, egyéniség alakító, biológiai életélménye: a szerelem. A teoretikailag nulla naptól, vagy egy naptól életfogytiglan nyúló lehetséges időtartamból, ameddig egy szerelem eltarthat, úgy tűnik, „gálánss” felbecsüléssel, öt év körül szabva meg az „átlag”-ot, s az erre az életélményre alkalmas életperiódust, ismét felnagyolt mércével csak 20-tól 45 évig véve, ahová az esetek zöme halmozódik, az élet kínálta öt ilyen életélményből, a fehér ember társadalma – egyet engedélyez . . .)

Ha az 1+1-es társadalmi alapsejt egy utódot reprodukál, a közösség száma egy emberöltő alatt *kevesebb mint felére* esik vissza. Mert az egyikékből is hálnak el, mielőtt reprodukációs életkorukba érve, ezt a szerepet be is töltenék. Az egyke elvesztése 300%-os veszteség. Két szülője élete is folytatástalan marad. A nép nyelvén: „hiába éltek.” A családonkénti két gyerek az ún. szimpla reprodukció, a népesség számszerű megtartására *nem elég*. Amíg az ilyen új generá-

ciók elérnének életük reprodukzív fázisáig, soraikból is természetes egy, a körülményektől függő méretű, kisebb vagy nagyobb elhullás. A kétgyerekes családok tehát lassú népességcsökkenésre ítélik a közösségüket, amelyben élnek. A „Nekem kettő van!” tehát önmegnyugtató áttatásaink dédelgetett tévedése . . . Nem véletlen hát, hogy súlyos és gazdag értelmével ma is vitán felüli értékkel él a történelmi mondat: „Egy gyerek nem gyerek, két gyerek fél gyerek, három gyereknél kezdődik a család! . . .” Minden más álláspont tudatos tervezése a közösség kipuштulásának. A „vállalja más! . . .” mint sunyi kibúvó-keresés, csak azonos gondolkodásmódú szomszédok közt érvényesül. Az élet és a történelem csak beteljesíti a tenmagunk által választott kipuштulást.

Ezért látszik szükségesnek, hogy ez az állásfoglalás ne legyen ismerethiány kérdése.

Kérdés, nem zárójelben: Mi lenne, ha az egyke szüleire a megérdemelt, a tudatos és szándékos közösséggyilkosnak kijáró megvetéssel nézne a társadalom? Abból is, elsősorban a saját ivadéka, aki arra ítéltetett, hogy szüleitől közvetlenebbül érezze egész életén át a közösségi erővesztés kísérő életélményeit . . . (Az egészségi okokból „nem lehet több . . .” terhének hordozóira meg, – a keletázsiai asszonyok megértő, szó nélkül, elgondolkozva néző, sajnáló együttérzésével.)

Az itt és most szemszögéből akármilyen furcsa: ilyen lenne egy egészséges társadalom. Minden más csak körüljárás.

*

A gyerekszám vállalásának kérdéseiben meghatározó és perdöntő okokat keresve, folyó évtizedeink legszokványosabban felmutatott válasza „A G A Z D A S Á G I H E L Y Z E T”. Bármennyire is meggyőzően hangzik ez a válasz, így, önmagában, befejezetlen mondat, amelynek a világ összes statisztikája el-lene beszél. SZABÁLY, ugyanis, hogy mindig a szociális jólét ranglistáján alacsonyabban álló közösségek mutatói a jobbak, azaz, hogy e ranglistán felfelé haladva (mind közösségileg, mind páronként szemlélve), a gyerekszám csökkenő tendenciát mutat. SZABÁLY tehát, hogy a családonként kitűzött, csak látszólag indokolt, de egy ilyen beállítottságú közszellemben meggyőző célok utánra (ház, autó), aztán újabb célok utánra hagyott gyerek kérdésében, a visszatérő, típusos mondatok mögül, amelyek szerint „. . . ha olyan standardom lenne, mint (mondjuk) a nyugatnémeteknek . . .” általános információk alapján hiányzik az igazság fedezete: „akkor, átlagban, még kevesebbet szülnék . . .” SZABÁLY, hogy a populációs expanzió a fejletlen országok népességére jellemző.

Mégis, ebben a feltétlenül többletényezős problémakörben, a mi, magyar vitálistatisztikai mutatóinkra nem egy szélsőségesen magas életszint üti rá mindent megmagyarázó pecsétjét. Statisztikailag nem le-mért, feltevésként nem verifikált, tán meg sem fogalmazott tényezőként, helyzetünk alakulásában úgy tűnik, mégis szerepet játszik egy, a fokozott igény, s a (történelmileg külső

hatalmak által csikorgásig fékezett, visszafogott) lehetőségek közötti feszültség, annak is önpusztításba visszakunorodó kiútkeresése, amely, lassan egy évszázada már! a becsapottság (emberi, biológiai és társadalmi) érzetéből táplálkozik. (Gyerektelenség, öngyilkosság szám, alkoholizmus méret, országos cigarettaszám stb.) Ne feledjük: a századvégen s a század elején még, a magyar ipar a világszint élvonalában van jelen. Afrika kontinensen az első mozdony magyar gyártmányú volt. A Titanic fúldoklói, a véletlen legközelebb hajózó Kárpátia, magyar óceánjáró szedi össze, stb. A kilenc magyar Nobel-díjas, – másfél millió magyarra egy, – az össz olimpiai érmek lakosságszámra visszazámítva, stb., e század minőség-mutatói. Mégis, (mi az, hogy mégis?! Épp ezért! . . .): az angol-francia tollal írt Trianon, amellyel a magyarság egyharmada országon kívülre kerül, amely körül a Wilson féle világelv, az önrendelkezési jog, gyakorlatilag csak a magyarokra nem érvényes, s olyan országterület vesztés, amelyből a háborút vezető és veszítő Ausztria is részt kap!; aztán ugyanezen hatalmak által, majd fél évszázadra szovjet kizsákmányolásra, szabad kirablásra ítéltetés – egy nemzeti öntudatot ilyen évszázadon keresztül hordozó generációk számára, nem kis teherétel.

A nemzetek fennmaradásában ritkán vannak teherétel nélküli századok. E vitathatatlanul összetett történelmi hátamög ellenére is, a magyar gyerekszámot meghatározó, kézzelfogható és mindennapi testközelségben tapintható tényezők közt a legelső, legigazibb nevén tán mégis úgy nevezhetnénk, hogy: *polgári kényelem*. Asszonyi-, férfiúi-, „családi” szinten, alighanem esetenként variálható dominanciákkal, végeredményben: közös megegyezéssel.

Hát ebbe halunk bele.

Ha ki nem lépünk belőle.

*

Az 1+1-es alapra berendezkedett „család”, (azaz csak házastársak) gyermek-vállalási hozzáállását, úgy tűnik, még egy lényeges úton tudja befolyásolni a hatalom, a társadalom-politikai vezetés: amikor megvonja a lakásépítésre fordítandó pénzelés mennyiségi határait és megrajzolja megvalósítási rendszerét (árát). A „modern” városi fiatal házastársak álma, az ún. „kétszobás, összkomfortos lakás” – egy gyerekre elég. Ha a vállalt két gyerek véletlenül (?) külön nemű, a szülők „magától értetődő” igénye, hogy legalább a pubertás tájától külön szobába rakja őket. De akkor hova lesznek maguk? – A nemzeti jövedelemnek e célra fordítandó százaléka s a lakáselosztási rendszer a mindenkori kormányok politikai céljainak függvénye. A végeredményeket, a felelősség beérését, a kormányok általában nem érik meg.

*

A társadalmi biztonság érzete, (ki a fene hitte volna, hogy ehhez egyszer a személyes biztonság is társulhat!) a politikai rendszerektől, (a termelt javak elosztási rendszerétől) joggal elvárható követelmény. A beszédes: „Szüljön a doktor úr, amikó az uram éggyik lába kilóg a gyárbú! . . .” mondat. Hisz ritkán lopódkodik mellé a másik: „Nem szülne ez, doktor úr, akkó sē, ha nem lógna ki! . . . Kényelmes ez ahhó! . . .”

Az alapigazság alighanem másutt keresendő mégis. A nincstelenség biztonsága szülte megfogalmazás mögött, amely szerint: „Doktor úr! Hát nem lássa?! Hát sēmink sincs! . . . Hát ez sē légyēn?! . . .” Az önmagunk folytatásának legtisztább, minden társadalmi maszlagtól megtisztult, eddig legigazabban megfogalmazott, „az én kölköm, az én életēm! az én folytatásom! az én örömöm! . . .” mondat mögött.

Ez a keresendő, népünk pulzusára tett ujjaink alatt.

*

Tekintsünk vissza: Az 1948-as hatszáz ezres vajdasági magyarság gazdasági helyzetébe napjainkig végig belefért volna a családonkénti +1 gyerek. Az általános s a családonkénti gazdasági helyzet lényeges romlása nélkül.

Csakhogy akkor mára egymilliónyian lettünk lenne . . . És nem felezett hatszáz ezren . . .

Életünk utóbbi ötvenéves periódusára visszapillantva: egyetlen olyan esetről sem hallottam, aki ezidő alatt a világnak ezen a táján éhen halt volna. Hogy megfagyott? – Háromról tudok. Mindahárom olyan részeg volt, hogy árokba esve nem bírt belőle kimászni . . .

*

- Erre a világra szüljek?! . . .
- Nem. Ellene.

*

IV. ITT ÉS MOST?

– Tudod mért haltok ti ki? Mert olyan ügyben adtak döntési jogot asszonyaitoknak, amelyhez azok nemzetileg, társadalmilag, szóval közösségileg éretlenek.

*

*Az itthon másfél gyereket vállaló vajdasági asszony, Boszniába férjhez menve, szó nélkül és természetes örömmel szülte le a maga három, sőt, négy gyermekét . . .
Bizony, vajdasági férfiak! . . .*

*

– Hát mégis lehet közszellem az öntudat?
– Volt az nálunk is! A negyvennyolcban is. Meg ötvenhatban is. Letörték mindakétszer . . . De lehet.

Öntudat . . .

Úgy, hogy tudjuk, csak olyan nép prosperálhat, amelynek vezető rétege, belső erőforrásaira támaszkodva, irányítani tud. Példával is. Hisz azt is tudjuk: a történelem végleg elvitte a „nemzet gondját” évszázadokon át rosszul, vagy jól hordozó nemességet, a moszkovita megszállás meg elgereblyézte az ún. nagypolgárságot. Az öntudatosítás felső példaként sehonnán sem várható. Itthon, 1944-ben, az volt a szabály, hogy akinek „azelőtt” valami vezető szerepe volt, „. . . szóval aki vezetni tudott . . . Érti? Annak el kellett tűnnie . . .”

Önmagunkból kitermelt öntudatra kényszerülünk tehát. Olyan körülmények között, amikor:

– a kispolgárásszony „úri” életet akar. De mindjárt, mert szalad az élet, és másik nincs; a rengeteg pózzal bélelt kapaszkodást, a „grasszálás” gyönyörét, amelyben a gyermekáldás belső minőségében és intenzitásában semmivel sem helyettesíthető öröme, egy célok és lehetőségek közé feszített életpályán, – alapfokon tehertétel. Tehát afféle „rangon aluli” kategória is. („Nem vagyunk mink nyulak! . . . Vagy cigányok! . . .”)

– Életünk olyan jellemzői között, mint a „kistelken nagyház”, az évente cserélt soklóerős kocsí (hozzávaló utak nélkül); Hi-fi magnós házi technika, óvodás korban az Izékének, hogy tanulja, időben; japán nagymotor kísérettségire, messze a valós, felelősséget is ismerő érettségi fok alatt, a „mán minden izének van! . . .” elsőpró és perdöntő érve fényében; ifjúságunk szellemi szintje, amelyben a minél üresebb pózokkal teli, annál gyorsabban és könnyebben követhető,

szinte félhülye „stósz-krapék” az idol; amelyben a minél korábban kezdett, annál biztosabban és előbb várható halálos büntetéssel járó „cigi” sztátusz-szimbólum a kisiskolás korban, mint a férfiaság megrögzött jelkép-póza, s az asszonyi emancipáció öntudatos, tüntető, magasra emelt jelképe immár a falusi asszonyok körében is terjedőleg;

– olyan korban, amelyben a keresztény vallások természetellenes tana, amely szerint a gyerekcsinálás célja nélküli szeretkezés házasságon belül is: bűn, még szelídített kiadásban sem látszik járható útnak a huszadik század végén, különösen nem a még természetellenesebb cölibátusba kényszerített papok szájából, tehát az ebben a problémakörben rájuk épített népnevelés, ha szükséges is, önmagában roppant kétséges kimenetelű, s az Isten-hitre visszaépített morálból is nehezen elképzelhető;

– olyan körülmények között, amikor a ma rendelkezésünkre álló pedagógusaink, az évtizedek óta (szándékosan?) békasegge alatt tartott fizetésszint miatt, rendre azokból verbuválódtak nagy számban, akik egyéb, jobb keresetű egyetemi diplomát nyújtó szakmákból már a startnál elesetek, vagy belőlük később buktak ki, kivéve a kisszámú, bolondnak tartott és hősies, szakma-szerelmes hivatásost;

– amikor az emberek és magyarok közt egyre több az olyan, akiből hiányzik a „tartás”, az önmaga megbecsülése, hisz erről ismeretanyaga is rémisztően hiányos, a hatalom által generációkba sajtolt és röhögve nevelt kisebbségi érzet meg egyre nő, s csoportonként szinte általános; amelyben gyerekei vegyes házassága „ilyen körülmények között, ahogy élünk, ugye természetes . . .”, s egy fura nemzetköziség jegyében („nem vagyunk mink emaradottak, mint némelyek! . . .”) szinte teljesen feladott gyökérrendszer felett az is, hogy másik gyereke szerte van, Ausztráliától Kanadáig, s tenmagában, egyfajta öngazolásos reakcióként, egy iszonyatos egyensúlykeresésben, most, 75 éves korában buzog fennem kebefeszítően, hogy ő mennyire „magyar érzelmű”, és dicsekvésre ok, hogy az unokája, itt, Vajdaságban, „azé héhány szót magyarul is beszél! . . . Hogyne, hogyne! . . . Nekem is mindig aszongya, hogy natata! . . .”;

– olyan korban, amelyben az anyaország népe egy vajdasági (nem is kis) „opština”, mondjuk Becse község 40. 000-nyi lakosával lesz kisebb évente; s ahol egy (állítólag) fiatal orvos „Fogyunk! . . .” felkiáltására, nemrég, egyetemi orvosprofesszorok! szinte hisztériáshangú, polcos lekezeléssel reagáltak, mondván: „szociális problémákat meg nem növelünk! . . .”, mindezt az országos Rádió lelkes szerkesztő asszonya néma, de hangjával is meggyőző, láthatatlan fejbőlintásai közben, ott, két megleghangú műsorvezetői kérdés helyén, hogy pl.: „Ugye a tanár urakat is azért zavarászták gyerekkorukban az asztal körül, mert nem akartak helikopterrel az óvodába menni? . . .”, vagy esetleg azt, hogy „Ugye a tanár urak, az országos szinttől elütő jövedelmük szerinti arányban vállalták a magukra eső gyermekszámot? Vagy nem?”; ahol az anyanemzet ez ügyben nem példa, sőt!, s ha nem az, hát nem is támasz, az erő biztonságával a hóna alatt, (csak menekülési megálló? . . . másoktól függő

időtartamig? . . .), hisz saját körképünk fokozott intenzitású tünetlancolatával a szervezetében, a pártok közötti harcok tisztátalanságaival is terhesek hétköznapjai;

– amikor a vajdasági magyarság napipolitikai életében, és népességének tájolódaibaiban, a népesség teljes tömegét átfogó érdekszövetség vezérelvei helyett a pártos eltoldódások egyre nagyobb teret látszanak hódítani;

– olyan korban, amelyben Európa nagyhatalmainak kisebbségi ügyekhez való viszonyulását elsősorban a saját fejük vaja befolyásolja és határozza meg . . .

Igen. Öntudatra nevelés. Olyan körülmények között, amelyekbe rajtunk kívül álló erők sodortak minket. Itt is és most is.

Csodakulcs hiányában . . . úgy tűnik, a másik út a Fehér Halál.

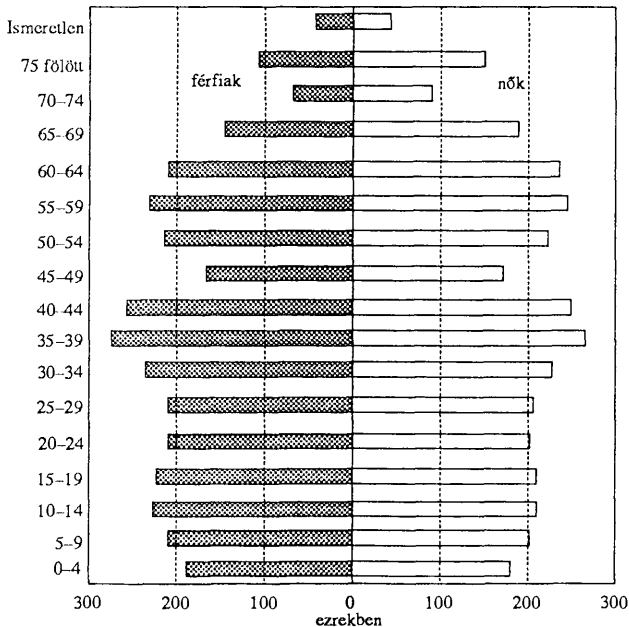
És akármilyen furcsa, épp itt és most! mindez nem látszik megvalósíthatatlannak.

Kamanc felett a hegyen

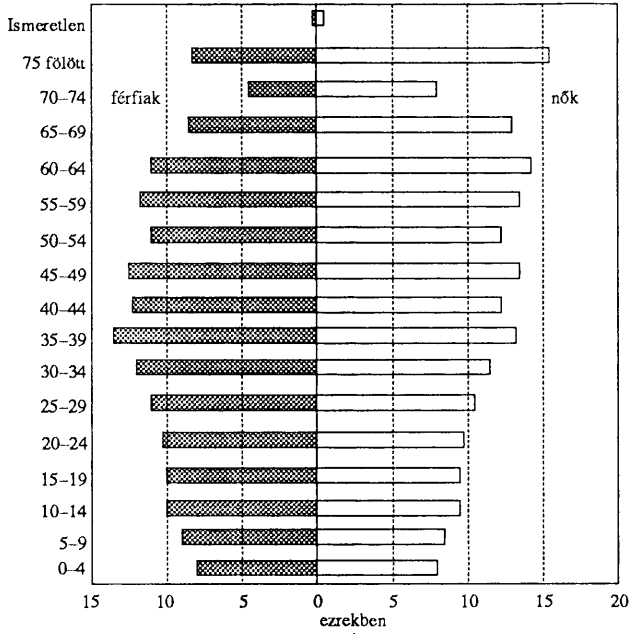
1993. karácsonyán,

(A szerző kérésére a kéziratot a szerkesztőség nyelvilleg nem munkálta meg.)

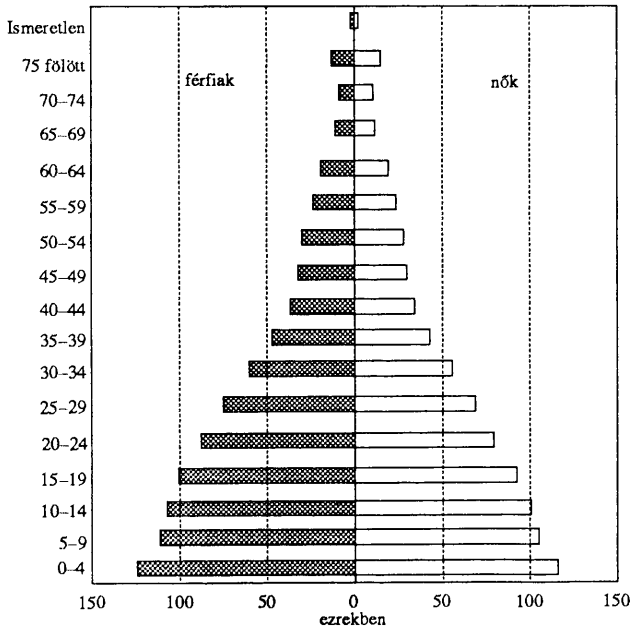
JUGOSZLÁVIA LAKOSSÁGÁNAK KORFÁJA (ÉLETPIRAMISA) AZ 1991. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS ADATAI SZERINT SZERBEK

MAGYAROK

ALBÁNOK

MUZULMÁNOK

